

Marta Domagalska-Grędyś

Katedra Zarządzania i Marketingu w Agrobiznesie
Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja w Krakowie

Aspekty współdziałania i lobbingu grup i organizacji w kontekście zmian wspólnej polityki rolnej

Wstęp

Mechanizmy kształtowania polityki, w tym rolnej¹, znajdują miejsce zarówno w teorii polityki gospodarczej, jak w teorii ekonomii². W niniejszym artykule skupiono uwagę na okolicznościach („warunkach”), w których politykę kształtują różne grupy społeczne (**normatywna polityka gospodarcza**), organizujące swoje lobbies czy grupy interesów, związki, partie na rynku rolnym. Celem badań było potwierdzenie istnienia i znaczenia „anonimowej” funkcji dobrobytu społecznego, która przybiera realne kształty w działaniu wspomnianych grup społecznych, realizujących swoje cele. Przyjęty cel badań, bazując na teorii normatywnej, umożliwił przeprowadzenie swoistej „debaty” nad angażowaniem się producentów (grup, organizacji), nie tylko państwa, w kształtowanie polityki gospodarczej. „Niesprawności” rynków rolnych angażują państwo do „interwencji” na szczeblu mikro- i makroekonomicznym. Działania państwa mają służyć poprawie funkcjonowania rynku. Czasami jednak zadania te przejmują grupy społeczne.

W artykule odniesiono się do przykładowych ich działań w Polsce i za granicą. Sferę zainteresowań badawczych poszerzono o charakterystykę uwarunkowań prawnych tworzenia się grup producentów rolnych w Polsce przed wejściem i po wejściu do Unii Europejskiej, a także skutki w zakresie **organizacji producentów** na różnych rynkach rolnych. Mając na względzie szersze spojrzenie na problem kształtowania polityki rolnej, wykorzystano opinie osób reprezentujących różne organizacje współdziałające z rolnikami (np. ARiMR, IERiGŻ,

¹ Według J. Kai [2008, s. 97], „specyfika sfery rolnej spowodowała, że polityka rolna stała się integralnym elementem polityki gospodarczej niemal wszystkich rozwiniętych państw świata. [...] Celem polityki rolnej jest dążenie do zapewnienia takiej dochodowości działalności rolniczej, która byłaby konkurencyjna wobec innych rodzajów działalności zarobkowej”.

² Np. teoria interesów grupowych (szkoła wyboru publicznego) reprezentowana przez m.in.: A. Downs, M. Olsons, J.M. Buchanana, G. Tulllocka, G. Beckera, S. Peltzman, G.J. Stiglera.

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi). Uznano za K. Jasickim [2006, s. 8], że z uwagi na członkostwo naszego kraju w Unii Europejskiej „warto, a często trzeba uwzględnić w programowaniu działalności nawet lokalne grupy nacisku, np. monitorowanie zmian legislacyjnych z uwzględnieniem dostosowania prawa polskiego do standardów prawnych UE”.

Teoretyczne uzasadnienie i mechanizmy zmian polityki gospodarczej Polski

Politykę gospodarczą można zdefiniować jako dyscyplinę badającą publiczne działania gospodarcze na trzech poziomach „bieżących” wyborów dokonywanych przez: państwo, instytucje i społeczeństwo [Acocella 2002, s. 16]. Niekiedy terminem „polityka gospodarcza” określa się „sztukę rządzenia gospodarką” [Kaja 2007, s. 11]. W artykule rozpatrywano politykę gospodarczą bardziej jako naukę niż zjawisko. Chodziło m.in. o poszukiwanie śladów działań lobbystycznych w postępowaniu grup i organizacji producentów rolnych, wpływających na politykę państwa. Pomocną w wyjaśnianiu takich zjawisk jest normatywna teoria polityki gospodarczej, zakładająca m.in., że „społeczeństwo składa się różnych jednostek, które łączą się w klasy, grupy o podobnych interesach, potrzebach i poglądach, skłonnych działać wspólnie poprzez swoje organizacje – grupy interesów, lobbies, kartele, związki zawodowe, partie polityczne w celu realizacji własnych preferencji, niezależnie lub kosztem innych grup” [Acocella 2002, s. 241]. Siła tych klas czy grup może być różna, co znajduje wyraz zarówno we wzajemnych relacjach gospodarczych (np. konfliktach), jak i we wpływie, jaki poszczególne grupy wywierają na funkcję dobrobytu społecznego. Z tego powodu istotna jest znajomość sposobów, w jakie „podobne” jednostki organizują się w ramach społeczeństwa, aby osiągnąć wspólne cele.

Nawiązując do powyższej koncepcji teoretycznej w obliczu współczesnych zmian organizacyjnych na rynku rolnym, wydaje się zasadne zwrócenie uwagi na mechanizm działania grupowego i lobbystycznego. Zasadniczy kształt wspólnej polityki rolnej na lata 2007–2013 został przyjęty przez ministrów rolnictwa krajów Unii Europejskiej w Luksemburgu³ 26 czerwca 2003 roku oraz uzupełniony decyzjami Rady UE z 22 kwietnia 2004 roku. Część z przyjętych rozwiązań jest dla Polski korzystna, niektóre jednak z nich chronią w zdecydowanie większym stopniu interesy starych członków. Stąd też Polska jako duży kraj rolniczy może budować międzynarodową koalicję sojuszników dla swoich pomysłów, aktywnie kreując przyszłą europejską politykę wiejską. Temu służyć powinien cały arsenał

³ Szczegóły odnoszące się do cytowanych rozwiązań WPR są opisane m.in. w cytowanej pozycji K. Ardanowskiego: *Reforma WPR i jej skutki dla Polski*.

działań i narzędzi dyplomatycznych oraz lobbystycznych, których omówienie nie jest przedmiotem niniejszego opracowania. Jednak należy w tym miejscu zaznaczyć, że możliwym wsparciem działań dyplomatycznych w uzyskiwaniu ważnych w dziedzinie rolnictwa i obszarów wiejskich celów na poziomie europejskim może być silna reprezentacja polskich organizacji rolniczych w rolniczych organizacjach europejskich, takich jak np. COPA-COGECA⁴.

Zasadność stosowania działań lobbystycznych podkreśla nie tylko cytowany we wstępie K. Jasiołcki [2006, s. 8], ale także W. Bojar [2010, s. 16], który dostrzega diametralne zmiany pozycji producentów rolnych w łańcuchach dostaw. Z jednej strony, w warunkach polskich rozdrobniona struktura agrarna powoduje, że siła rynkowa gospodarstw i przedsiębiorstw rolnych jest w sposób asymetryczny, nieproporcjonalnie mniejsza od siły wielkich korporacji dystrybucyjno-przetwórczych. Z drugiej strony, we wszystkich innych sektorach gospodarki coraz większą rolę w uzyskiwaniu przewagi konkurencyjnej odgrywa współpraca przedsiębiorców oraz integracja ich działań zarówno w układzie poziomym, jak i pionowym.

Podobnie W. Boguta [2008, s. 17] oceniając działanie polskich grup producentów rolnych podkreśla, że „przed polskimi rolnikami jeszcze daleka droga do osiągnięcia pozycji ekonomicznej, jaką posiadają grupy od dawna funkcjonujące w Unii Europejskiej”. Przykładowo w krajach dawnej Unii Europejskiej (UE-15) średnia spółdzielnia liczy około 40 członków, a jej obrót wynosi około 7 mln euro. W Polsce zaś (2007 r.) w jednej grupie było średnio 98 członków (ok. 30 członków/grupę po odjęciu producentów tytoniu). Stąd wyraźnie grupy producenckie w Polsce są kilkanaście razy mniejsze, jeśli chodzi o liczbę członków. Z kolei według W. Boguty [2008, s. 17], obrót polskich grup może wynosić około 1 mln euro, czyli też kilkakrotnie mniej w stosunku do grup państw unijnych. Bardzo istotną sprawą jest pełnienie funkcji lobbystycznych przez spółdzielnie branżowe. Chodzi o dbanie o interesy grup producenckich we współpracy z innymi organizacjami rolników, związkami zawodowymi, zrzeszeniami branżowymi i samorządem rolniczym; dbanie o stanowienie prawa i korzystniejsze warunki działania.

Lobbing i mechanizmy lobbystyczne

Pojęcie lobbingu wywodzi się z języka angielskiego. Pierwotnie „lobby” (od łacińskich słów „lobbium, lobbia” używanych dla określenia galerii, portyku lub pasażu) oznaczało kuluary. Spotkania odbywające się w pomieszczeniach przylegających do Izby Gmin i Izby Lordów, w których publiczność mogła spotykać

⁴ K. Ardanowski, *Reforma WPR i jej skutki dla Polski*, http://www.wir.org.pl/raporty/reforma_wpr.htm, strona z 15.09.2010 r.

się z parlamentarzystami, stały się symbolicznym przejawem działalności lobbyistycznej. Termin „lobby” stał się synonimem rozmów w kulisach, uprawiania „dyplomacji kularowej”. Obecnie kojarzony on jest głównie z praktyką życia politycznego USA, gdzie pojęcie lobby w znaczeniu zbliżonym do współczesnego zostało upowszechnione w XIX w. Najpierw mówiono o lobby-agents, a później posługiwano się skróconą formą lobbyist, a następnie utworzono formę czasownikową lobby, lobbying. Amerykanie dla uprawomocnienia tego typu działalności powołują się na zapisy konstytucji gwarantujące wolność słowa i prasy oraz prawo do „spokojnego odbywania zebrań i wnoszenia do rządu petycji o naprawę krzywd”⁵.

Parlament Europejski jest pierwszą instytucją Unii Europejskiej, która formalnie uregulowała kontakty z lobbystami. Za najważniejszą kwestię Parlament uznał sporządzenie rejestru lobbystów oraz przyznanie im pewnych przywilejów, jak przepustek do budynków parlamentarnych, prawa do obserwacji otwartych posiedzeń komisji parlamentarnych czy dostępu do biblioteki. Zapisy w regulaminie z dnia 20.07.1999 r. wyznaczają podstawowe obowiązki lobbysty:

- składanie deklaracji na temat osób lub instytucji, których interesy lobbysta reprezentuje;
- zakaz odpłatnego rozprowadzania informacji uzyskanych w ramach kontaktu z Parlamentem;
- zakaz nieuczciwego zdobywania informacji;
- w przypadku zatrudniania byłych pracowników instytucji UE obowiązuje przestrzeganie zasad regulaminu w tej kwestii⁶.

Komisja Europejska w 2006 roku zainicjowała również wspólny rejestr przedstawicieli grup interesów, których celem jest wywieranie wpływu na procesy kształtowania polityki i podejmowania decyzji przez instytucje europejskie. Organizacje, które wpisują się do rejestru, muszą podać, kogo reprezentują, jakie są ich cele i zadania oraz którymi obszarami polityki są szczególnie zainteresowane. W ten sposób tworzy się też sieć kontaktów między nimi⁷.

Lobbing jako działanie zgodne z prawem polega na wywieraniu wpływu na przedstawicieli władz ustawodawczych i wykonawczych w celu osiągnięcia określonych celów. W Polsce od 2005 roku funkcjonuje ustawa o działalności lobbingowej (z dnia 7 lipca 2005 r., Dz.U. z 2005 r. Nr 169, poz. 1414). Ustawa określa m.in. zasady jawności działalności lobbingowej, wykonywania zawodowej działalności lobbingowej oraz jej kontroli. Przykładowo działalność lobbingowa podlega kontroli przez odpowiednich kierowników urzędów. Zawodowi lobbysci mogą w sposób całkowicie legalny prowadzić swoją działalność w siedzibie urzędu obsługującego organ władzy publicznej, na przykład w kancelarii

⁵ K. Jasiołkowski, *Lobbing jako narzędzie biznesu*, <http://www.cebi.pl/texty/lobbing.doc>.

⁶ *Lobbing w Unii Europejskiej*, <http://www.uw.olsztyn.pl/inte/lobbeuro.htm>.

⁷ <http://wiadomosci.ngo.pl/x/358373>.

Sejmu czy w dowolnym ministerstwie (art. 14 ustawy). Ponieważ niektóre zapisy ustawy są krytykowane, ulega ona ciągłym przekształceniom⁸.

Lobbying – zarówno w wąskim, jak i w szerszym rozumieniu – jest prowadzony za pomocą wielu metod i technik. Ze względu na sposób komunikacji metody te pozwalają wyróżnić lobbying bezpośredni i pośredni. W ramach wpływu bezpośredniego (personalnego, pisemnego) lobbyści działają samodzielnie jako osoby, przedstawiciele grup nacisku lub grup interesu. Metody wpływu pośredniego polegają na realizacji celów lobbystów poprzez inne podmioty organizacyjne (media, stowarzyszenia społeczne itp.) lub osoby trzecie⁹.

Spotyka się również rozróżnienie na lobbying niemiecki i anglosaski. Lobbying niemiecki realizują duże organizacje międzynarodowe i związki branżowe, ich nadrzędnym celem jest reprezentowanie oraz obrona własnych interesów. W lobbyingu anglosaskim wyspecjalizowane podmioty (firmy doradcze, prawnicy, konsultanci) realizują konkretne zadania lobbyingowe na zamówienie poszczególnych zleceniodawców.

Lobbying jest efektywną formą komunikacji stosowaną w działaniach public relations. Przykładowo lobbying ofensywny polega na kreowaniu nowych płaszczyzn działania dla grup interesu, inicjowaniu procesów decyzyjnych oraz przewidywaniu problemów i wychodzeniu im naprzeciw. Z kolei lobbying defensywny skupia się na działaniach zachowawczych.

Do największych i najbardziej wpływowych grup lobbyingowych należy zaliczyć europejskie konfederacje zawodowe, jak: Zrzeszenie Izb Przemysłowo-Handlowych – EUROCHAMBRES, Organizację Związków Rolniczych – COPA/COGECA (ugrupowanie z najdłuższą – bo od 1958 r. – tradycją w lobbyingu, reprezentującą interesy 29 członków) czy Związek Przemysłu Wspólnot Europejskich – UNICE (konfederacja 32 narodowych stowarzyszeń i 22 państw europejskich, w tym także Polski)¹⁰.

Współdziałanie w rolnictwie na rzecz zmian polityki rolnej – przykłady polskie i zagraniczne

Wśród polskich autorów m.in. W. Bojar [2010, s. 17–18] próbował określić stan działań związków branżowych hodowców i producentów bydła oraz trzody chlewnej w celu określenia kierunków lepszego ich współdziałania i wzrostu konkurencyjności. Cytowany autor sugeruje kilka działań stabilizujących

⁸ Kontrowersje budzi zapis ustawy, że kontrolą mają zajmować się urzędnicy instytucji, które jednocześnie są podmiotami działalności lobbyingowej. Grozi to ryzykiem pojawienia się „konfliktów interesów”. Cyt. za: G. Makowskim, *Czy ustawa o działalności lobbyingowej sprzyja organizacjom pozarządowym?*, <http://wiadomosci.ngo.pl/wiadomosci/131863.html>.

⁹ Ibidem, przypis 3.

¹⁰ Ibidem, przypis 4.

współpracę PFHBiPM¹¹ z administracją rządową i samorządową w formie długoterminowych programów współpracy oraz tworzenia lobbingu przez wszystkie organizacje rolnicze. Należą do nich m.in. wykreowanie określonych ustaw, wspólne lobbowanie oraz wzorowe współdziałanie w kraju i za granicą; działania w kierunku zmian przepisów ograniczających wpływ rolniczych związków zawodowych; kontrola wdrażania przepisów unijnych. Do osobnej grupy działań wspomagających współpracę W. Bojar [2010, s. 20] zaliczył doskonalenie komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej (czynniki endogeniczne). Autor postrzega czynniki endogeniczne związane z historią powstania organizacji producenckich jako najważniejsze ograniczenie zaufania wśród producentów rolnych, utrzymujących indywidualną niezależność [Bojar 2010, s. 24]. Z kolei postępowanie producentów zrzeszonych według wytyczonych planów strategicznych umożliwia ukierunkowane kontrolowane przemiany w badanym sektorze produkcji zwierzęcej [Bojar 2010, s. 24].

Przykładem współdziałania na rzecz zmian polityki gospodarczej było m.in. utworzenia koalicji na rzecz biopaliw zawiązane w 2008 roku przez Krajową Izbę Biopaliw, Polskie Stowarzyszenie Producentów Oleju i Krajowe Zrzeszenie Producentów Rzepaku. Koalicja miała przyspieszyć rozwój biopaliw w Polsce¹². Organizacja deklaruwała wspólnie: kreować politykę prowadzącą do rozwoju upraw roślin oleistych, przemysłu tłuszczowego i biopaliwowego; promować technologie wytwarzania i wykorzystywania biokomponentów i biopaliw. Zadaniem koalicji miało być również współdziałanie z administracją państwową i samorządową przy tworzeniu prawa ułatwiającego rozwój rynku, technologii wykorzystywania biokomponentów i biopaliw oraz promocji stosowania biopaliw. Chciano też uzgadniać stanowiska w sprawach dotyczących uprawy rzepaku, technologii przetwarzania i zastosowania biopaliw.

Przegląd badań zagranicznych autorów dostarcza przykładów świadczących o znaczeniu określonych grup w kształtowaniu decyzji politycznych. F.U. Pappil i Ch.H.C.A. Henning [1998, s. 257] donoszą m.in. że „ministrowie rolnictwa rozwiązujący problemy swoich producentów rolnych na szczeblu unijnym zależeli w dużym stopniu od wsparcia i wiedzy lobby krajowego rolników, podczas gdy Komisja Europejska opiera się bardziej na kontaktach politycznych”. Według cytowanych autorów: „wielopoziomowe systemy gospodarki potrzebują mocnej koordynacji politycznej, tak by podmioty polityczne w takich systemach, zwłaszcza na poziomie ponadnarodowym, rozwiązywały rzeczywiste problemy

¹¹ Skrót PFHBiPM = Polska Federacja Hodowców Bydła i Producentów Mleka.

¹² <http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,80353,5334580.html>.

narodowe, a nie problemy »modne«, wynikające z »popytu w polityce europejskiej«¹³ [Pappil, Henning 1999, s. 257–281].

Wpływ producentów na zmiany polityki rolnej państwa doskonale obrazuje przykład Nowej Zelandii (NZ), kraju, który stosował liczne subsydia do produkcji rolnej [Kwaśnicki 1992; Roche, Le Heron, Johnson 1992, s. 1749–1767]. W latach 1983–1984 subsydia rządowe w Nowej Zelandii przekroczyły poziom 30% ogólnej wartości produkcji rolnej, w przypadku hodowli owiec i bydła ok. 40% wartości produkcji pochodziło z dotacji rządowych. Niebezpieczeństwo destabilizacji sytuacji gospodarczej Nowej Zelandii wskutek bardzo wysokiego poziomu subwencji dostrzegli sami farmerzy i to oni byli inicjatorami zmian w rolnictwie NZ. W 1982 roku najważniejsza organizacja rolników w NZ – Federated Farmers of New Zealand – przedstawiła rządowi petycję, w której m.in. postulowano, by rząd, zamiast rozbudowywać system subwencji i płacić rolnikom rekompensaty za wysoką inflację, uznał za najważniejszy swój priorytet kontrolę inflacji i zatrzymał wzrost cen. Rolnicy argumentowali, że wysoki deficyt budżetowy, spowodowany głównie wysokimi subsydiami dla rolnictwa, jest przyczyną inflacji. Bezprecedensowe¹⁴ zainicjowanie reform przez farmerów z Nowej Zelandii miały bardzo pozytywny skutek, wpłynęło na zmniejszenie ceł importowych, wprowadzenie po raz pierwszy podatku od „dóbr i usług” (GST – Goods and Services Tax) na wzór amerykańskiego podatku od sprzedaży (konsumpcyjnego), uwolnienie kursu dolara NZ.

Nowa Zelandia była też inicjatorem powstania Cairns Group, konsorcjum krajów, które od 1980 roku lobbuje za liberalizacją handlu produktami rolnymi. Jednym z ważnych osiągnięć Cairns Group jest uświadomienie społeczności światowej, jak bardzo nieuczciwe jest utrzymywanie wysokich subwencji i wysokich taryf importowych przez UE, USA i Japonię. Kraje te osiągnęły dobrobyt dzięki wolnemu handlowi, a teraz blokują tę samą ścieżkę rozwoju dla krajów mniej rozwiniętych [Kwaśnicki 2010, s. 3–5]

Z kolei o nieskuteczności oddziaływania organizacji międzynarodowych na rynki rolne świadczą ustalenia OECD, które wskazują, że w okresie 2006–2008 większość programów polityki rolnej w krajach OECD była bardzo nieskuteczna w zakresie wspierania dochodów gospodarstw rolnych. Dopłaty za zaprzestanie produkcji lub jej ograniczenie według ekspertów (Agriculture and Agri-Food z Kanady) miały zakłócający wpływ na rynki rolne. Stosowano wspólne programy mimo potrzeby zróżnicowania programów pomocowych. Badania wskazały, że programy, które są niepołączone („oddzielone”) były najbardziej skuteczne

¹³ <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1475-6765.00470/abstract>.

¹⁴ Określenia „bezprecedensowe reformy rolników z Nowej Zelandii” użyli w artykule M.M. Roche, R.B. Le Heron, T. Johnson [1992, s. 1749–1767].

w kształtowaniu wzrostu dochodów gospodarstw rolnych. Jako przykład badań OECD podawało, że rolnicy otrzymywali 0,47 dolara za każdy 1,00 dolar wsparcia z programu dopłat obszarowych („oddzielonych”), ale tylko 0,17 dolara, jeśli dostarczone były w formie dotacji wejściowych („połączonych”)¹⁵.

T. Bernard i D.J. Spielman [2009] przeprowadzili analizę skuteczności działań integracyjnych Wiejskich Organizacji Producentów (RPO), określając, w jakim stopniu RPO mogą być wykorzystane w przewyżnianiu ubóstwa na wsi w Afryce. Badania wykazały, że spółdzielnie rolnicze w Etiopii wspierały komercjalizację małych rolników, zwiększając zakres ich działań marketingowych. Okazuje się jednak, że biedniejsi rolnicy unikają uczestnictwa w tych organizacjach, choć mogli pośrednio z nich skorzystać. Kiedy nie uczestniczą, są często wykluczeni z procesów decyzyjnych¹⁶. O znaczącej roli działań zbiorowych wywierających wpływ na rząd w Chile przez grupy nacisku producentów rolnych donosi też J. Ortiz [1999, s. 241–258].

Grupy społeczne, instytucje a polityka gospodarcza

Według ekonomii dobrobytu, „każde działanie państwa w sferze publicznej wywiera wpływ na grupy społeczne. Społeczeństwo składa się z grup o różnej sile, co stwarza potrzebę interwencji państwa w celu zapobiegania niewłaściwemu podziałowi. [...] Teoretycznie wszystkie grupy społeczne mogą wpływać na formułowanie i realizację polityki poprzez system kontroli i motywacji polityków i urzędników” [Acocella 2002, s. 252].

Według m.in. M. Raczyńskiego [cyt. za Acocella 2002, s. 252], „nierzadko instytucje państwowe ujawniają rozbieżność celów społecznych i interesów polityków czy urzędników. Bardziej szczegółowa analiza instytucji państwowych ujawnia, że działania polityków i urzędników mogą również odzwierciedlać interesy dużych i wpływowych grup społecznych”. Stąd uzasadnione jest zainteresowanie grupami typu lobbystycznego w celu kształtowania polityki gospodarczej, w tym rolnej. Działanie tych grup można traktować jako jedną z form nacisku na decyzje państwowe w pozytywnym i negatywnym ujęciu. Pozytywnym, bo grupy lobbystyczne mogą wspierać interesy producentów rolnych, negatywnym, bo działalność tych grup oznacza „niesprawność państwa” opisywaną m.in. przez N. Acocellę [2002, s. 240–244].

¹⁵ <http://www4.agr.gc.ca/AAFC-AAC/display-afficher.do?id=1201199357357&lang=eng#a2>.

¹⁶ <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S030691920800064X>.

Oddziaływanie organizacji i grup producenckich na wspólną politykę rolną

Ważną rolę w kształtowaniu współczesnej polityki rolnej odgrywają różnego rodzaju organizacje producenckie, których głównym celem jest osiągnięcie jak najwyższych zysków. Przykładowo organizacje producenckie były aktywnym współorganizatorem rynku owoców i warzyw. Nie tylko kształtowały wielkość i asortyment produkcji, ale w pewnym stopniu decydowały też o warunkach, na jakich wycofywano towar z rynku [Jabłońska, Świącka 1998, s. 15].

Ponieważ jednak interesy organizacji producenckich są niejednokrotnie sprzeczne, prowadzi to do sytuacji, w której realizuje się pomysły grup silniejszych zarówno pod względem politycznym, jak i medialnym. Niektóre organizacje, skupiające np. producentów brzoskwiń w Grecji, zamiast dążyć do poprawy jakości owoców, wykorzystywały prawo unijne do pobierania korzyści z tytułu dopłat do towarów klasy III, decydując się na niskonakładową i słabej jakości produkcję [Jabłońska, Świącka 1998, s. 20].

Wspólna polityka rolna (WPR; CAP – Common Agriculture Policy) stanowi najdroższą politykę Unii Europejskiej. Koszty funkcjonowania WPR kształtują się na poziomie 40–45 mld EUR. Kwota ta stanowi niemal połowę budżetu UE. „Przez ostatnie kilkadziesiąt lat funkcjonowania WPR politycy za pieniądze podatników zbudowali silne lobby przemysłowo-rolnicze” [Szwed 2004]. Stwierdzenie to potwierdza fakt, iż około 40 mld EUR trafia do ogromnych (przemysłowych) gospodarstw rolnych, które stanowią jedynie 20% wszystkich gospodarstw rolnych działających na terenie UE. Fakt ten sprawia, że ok. 40% budżetu Unii Europejskiej trafia do grupy społecznej stanowiącej znikomą część siły roboczej.

Wspólna polityka rolna należy do najbardziej scentralizowanych polityk gospodarczych na świecie. W państwach członkowskich działają dwie poważne organizacje rolne: COPA (Committee of Professional Agricultural Organisations in the European Union) oraz COGECA (General Confederation of Agricultural Co-operatives in the European Union). Reprezentują one zwłaszcza interesy „dużych” rolników. COPA jako organizacja rolnicza pełni funkcje „rzecznika całego sektora rolnego”. Istnieje jeszcze organizacja EFC (European Farmers Coordination), której celem jest wspieranie małych gospodarstw. W ostatnich latach organizacja ta koncentruje uwagę na krytyce obecnej polityki rolnej UE.

Nie mniejsze znaczenie na arenie sporów dotyczących przyszłego kształtu wspólnej polityki rolnej odgrywają takie organizacje lobbystyczne, jak Europejskie Stowarzyszenie Producentów Nawozów czy Europejskie Stowarzyszenie Bio-przemysłu „Eurobio”, promujące żywność genetycznie modyfikowaną. Wymienione organizacje stanowią „agro-przemysłowe grupy lobbystyczne”, które

przeciwstawiają się wszelkim próbom zmian polityki rolnej. Są szczególnie aktywne wówczas, kiedy ich interesy wydają się zagrożone. Dotychczasowa polityka popierająca intensywną produkcję rolną spowodowała ogromny wzrost zużycia różnego rodzaju środków chemicznych. Służyły one wzrostowi produkcji rolnej, która w związku z cenowymi interwencjami publicznymi przekładała się na wyższe dochody uzyskiwane przez producentów rolnych.

Dużą rolę w promowaniu i podtrzymywaniu intensywnego sposobu produkcji rolnej odgrywało Europejskie Stowarzyszenie Przemysłu Chemicznego. W promocji intensywnej produkcji rolnej nie mniejszą rolę odgrywały grupy związane z przemysłem petrochemicznym i motoryzacyjnym. Kryzys związany z BSE, potocznie nazywany „chorobą wściekłych krów”, czy afery dioksynowa wskazują na konieczność przeprowadzenia głębokiego przekierunkowania polityki rolnej UE. Tym bardziej że powyższe problemy dotyczą wszystkich konsumentów Unii Europejskiej.

Uwarunkowania prawne i skutki tworzenia GPR¹⁷ w Polsce (2000–2011)

Do tworzenia powiązań między rolnikami poprzez grupy producenckie w Polsce miała zachęcać uchwalona w dniu 15 września 2000 r. ustawa o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianach innych ustaw (Dz. U. z 2000 r. Nr 88, poz. 983 z późn. zm.). Zapisy w tej ustawie przewidywały m.in.:

- zwolnienie z płacenia podatku od nieruchomości za budynki i budowle wykorzystywane do celów statutowych grupy przez pierwszych 5 lat jej funkcjonowania;
- możliwości korzystania z preferencyjnego kredytu inwestycyjnego¹⁸;
- pomoc państwa na pokrycie kosztów założenia i działalności administracyjnej grup, które zostały uznane do 1 maja 2004 r.¹⁹.

¹⁷ Skrót GPR = Grupa Producentów Rolnych.

¹⁸ W tym celu została utworzona w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa specjalna linia kredytowa dla grup producentów. Od 1 września 2005 r. do 1 lutego 2006 r. oprocentowanie kredytów preferencyjnych płacone przez grupy wynosiło 1,1875 proc. w skali roku, w 2006 roku – 1,0625 proc. Niestety kredyty te nie cieszyły się zbyt wielkim zainteresowaniem. W 2002 r. skorzystała z niego tylko jedna grupa, w 2003 r. – siedem, a w 2004 r. – pięć grup.

¹⁹ Grupy powstałe po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej korzystają ze środków unijnych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Pomoc uzależniona jest od wielkości przychodu netto uzyskanego ze sprzedaży produktu lub produktów, dla których grupa została utworzona. Do obliczenia wysokości wsparcia brany jest pod uwagę obrót produktami wytworzonymi

Słabe skutki wdrażania tej ustawy i jej modyfikacji, podobnie jak opinie reprezentantów instytucji związanych z rozwojem grup producentów rolnych, nie stanowią jednoznacznych opinii.

Wprowadzone po integracji Polski z Unią Europejską zmiany w systemie interwencji na rynkach rolnych, polegające między innymi na zwiększeniu minimalnej ilości ziarna, jaka musi być dostarczona do skupu, do 80 ton (do 1 maja danego roku – 3 tony), a przede wszystkim zmiana terminu uruchamiania samego skupu (od 1 listopada) zmuszają rolników do poszukiwania zbytu we własnym zakresie lub do przetrzymywania ziarna. Zorganizowane grupy stanowią więc jedną z możliwości ograniczenia ryzyka i kosztów produkcji²⁰. Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej uproszczono przepisy i ułatwiono dostęp do korzystania ze środków finansowych²¹, a mimo to nie odnotowano fali rejestracji nowych grup rolników.

Według A. Kagana [2006] z Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w Warszawie: „nikłe zainteresowanie rolników tworzeniem grup (z wyjątkiem plantatorów tytoniu) stanowi istotny sygnał świadczący o braku odpowiednich bodźców pobudzających wspólne inicjatywy. Najbardziej przekonujący dla rolników może być przykład dobrze funkcjonujących grup oraz uzyskanie za udział w nich natychmiastowej renty finansowej w postaci wyższych cen, dopłat i dotacji, dostępu do funduszy strukturalnych. Bariera jest również brak dostatecznej edukacji”. Opinie na temat ograniczeń i bodźców do tworzenia GPR w Polsce zmieniały się. W 2007 roku W. Wasilewski²² wskazywał z kolei, że „nacisk na tworzenie GPR pochodzi często od przetwórców i handlu”. Cztery lata po wstąpieniu Polski do UE H. Kowalczyk – sekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi, podsumowując realizację projektu „Promocja tworze-

w gospodarstwach członków. Wsparcie mogło być wypłacane przez pięć pierwszych lat uznania grupy i nie mogło przekroczyć w pierwszym roku jej działalności 5 proc. i odpowiednio w następnych latach: 5, 4, 3 i 2 proc. wartości produkcji sprzedanej. Przy sprzedaży przekraczającej kwotę 1 mln euro pomoc ta była niższa, nie mogła przekroczyć odpowiednio: 2,5, 2,5, 2, 1,5, 1,5 proc. wartości produkcji sprzedanej. Ponadto, w pierwszym i drugim roku działalności wsparcie przypadające na grupę nie może być wyższe niż 100 tys. euro, w trzecim – 80 tys. euro, w czwartym – 60 tys. euro, w piątym roku – 50 tys. euro.

²⁰ <http://www.farmer.pl/biznes/organizacje/w-grupie-lepiej,967.html>.

²¹ Znowelizowana ustawa dopuściła możliwość tworzenia grup przez producentów rolnych posiadających osobowość prawną (możliwość tworzenia grup przez same osoby prawne lub mieszane z osobami fizycznymi). Pierwotnie ustawa zakładała udział w grupach jedynie osób fizycznych. Drugą ważną zmianą było złagodzenie wymogu osiągania przez grupę minimalnego udziału przychodu ze sprzedaży produktu lub produktów wytworzonych w gospodarstwach członków. Udział ten został ustalony na poziomie wyższym niż połowa przychodu grupy niezależnie od liczby lat jej funkcjonowania.

²² <http://www.farmer.pl/biznes/organizacje/artykuly/nowe-wyzwania-dla-grup-producentckich,3786,10.html>.

nia grup producentów rolnych” – ocenił tempo powstawania grup w 2007 i 2008 roku jako „wyższe niż w latach wcześniejszych”²³. Na wzrost liczby grup producentów rolnych według H. Kowalczyka „wpłynęły między innymi zwolnienia podatkowe, jak również promocja prowadzona przez różne instytucje z inicjatywy ministerstwa”.

Z kolei od stycznia do 1 czerwca 2011 roku powstało 37 nowych grup producenckich i było ich wtedy łącznie w Polsce 676²⁴. Najwięcej grup producentów rolnych utworzono w województwach: wielkopolskim (138), dolnośląskim (86) i kujawsko-pomorskim (85), najmniej – w małopolskim i świętokrzyskim (po 10). Najbardziej dynamiczny rozwój grup następuje wśród producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych (171), trzody (132) oraz drobiu (131). Pozytywnie można też ocenić sytuację na rynku owoców i warzyw, gdzie działa około 230 grup, w tym 184 grupy wstępnie uznane i 45 organizacji producentów. Grupy te zaczęły się intensywnie rozwijać od 2008 roku, to jest od czasu wprowadzenia korzystnych warunków, wspierających realizację inwestycji, służących przechowywaniu i przygotowywaniu do sprzedaży świeżych owoców i warzyw. Zrealizowane w tym okresie inwestycje zapewniają grupom owocowo-warzywnym coraz szerszy udział w sprzedaży, który obecnie szacuje się na poziomie 12–15 proc. sprzedaży krajowej. Można to uznać za początek organizowania się polskich ogrodników, gdyż w krajach, gdzie system ten rozwijał się od wielu lat, ich udział w rynku osiąga do 90 proc.²⁵. Według portalu Farmer, „uwzględniając aktualną sytuację prawną, polscy ogrodnicy i warzywnicy mają swoje »5 minut« na zbudowanie infrastruktury, która jako czwartemu producentowi owoców i warzyw w UE pozwoli się rozwijać i konkurować na rynku europejskim i światowym”.

Według komentatorów portalu Farmer, „udział zorganizowanych producentów w organizacji rynku produktów rolnych jest w Polsce wciąż niski, a tempo organizowania się producentów nie gwarantuje osiągnięcia do roku 2013 poziomu jednej czwartej stanu zorganizowania się rolników w państwach »starej« Unii, co stawia naszych producentów w gorszej sytuacji konkurencyjnej”. Proces ten będzie wymagał dalszego wspierania ze środków UE na lata 2014–2020, co postuluje środowisko rolnicze, reprezentowane m.in. przez Krajową Radę Spółdzielczości (KRS)²⁶.

Nową inicjatywą KRS jest opracowanie i wdrożenie Narodowego Programu Tworzenia i Rozwoju Struktur Gospodarczych Rolników – ze szczegól-

²³ <http://www.farmer.pl/biznes/organizacje/razem-na-rynek,7689.html>.

²⁴ <http://www.farmer.pl/biznes/organizacje/kto-lubi-dzialac-w-grupie,29276.html>.

²⁵ <http://www.farmer.pl/biznes/organizacje/producentci-owocow-chetni-do-tworzenia-grup,29289.html>.

²⁶ <http://www.farmer.pl/biznes/organizacje/aktualnosci/narodowy-program-tworzenia-i-rozwoju-struktur-gospodarczych-rolnikow,29124,0.html>.

nym uwzględnieniem formy spółdzielczej. Program ten, zdaniem prezesa KRS A. Domagalskiego, przewiduje wypracowanie rozwiązań prawnych, ułatwiających tworzenie i funkcjonowanie grup i ich związków, prowadzenie kampanii informacyjno-promocyjnych, praktyczną pomoc przy zakładaniu grup producentów rolnych i ich związków, wsparcie budowy trwałych branżowych struktur gospodarczych zorganizowania rolników oraz działania na rzecz zwiększenia zorganizowanych producentów w przetwórstwie. Działania programu, według KRS, powinny być zróżnicowane i dostosowane do skali produkcji organizujących się rolników. Nie wskazano jednak instytucji, która miałaby się zająć wdrażaniem powyższego programu.

Na podsumowanie rozważań na temat skutków tworzenia GPR warto jeszcze przywołać korzyści z członkostwa w grupie producentów rolnych artykułowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Należą do nich:

1. Lepsze planowanie produkcji i dostosowanie jej do potrzeb odbiorców.
2. Obniżenie kosztów produkcji w gospodarstwie przez wspólne zakupy środków do produkcji, wspólne wykorzystanie sprzętu, przygotowywanie produktów do handlu oraz organizację ich sprzedaży.
3. Lepszy dostęp do informacji.
4. Większe możliwości inwestycyjne dzięki połączeniu kapitałów.

Sygnalizowane zmiany prawne i promocja GPR wpływają na zmiany organizacji rynków rolnych, jak również na stopień integracji producentów. W kontekście realizowanych celów organizacji rządowej (ministerstwo) i społecznej (KRS) występuje zbieżność polityki określającej powody tworzenia grup producenckich.

Zorganizowanie polskich rynków rolnych z aspektem lobbystycznym

Organizacje i grupy producentów rolnych są istotnym elementem w mechanizmach wspólnej polityki rolnej. Dzięki zorganizowanym formom działań gospodarczych producenci rolni mogą zapewnić sobie wyższe dochody, przejmując część wartości dodanej produktów rolnych od obrotu towarowego i przetwórstwa [Szumski 2007, s. 132]. Stąd też interwencja Wspólnoty na rynkach rolnych może być realizowana za pośrednictwem grup i organizacji producenckich, ale też te grupy, przybierając na sile, mogą wpływać na rynki w ramach działań wspólnych (np. lobbystycznych) i osiągać swoje interesy (cele).

Najliczniejszymi pod względem liczby członków są grupy producentów liści tytoniu suszonego. Wszystkie obrały formę prawną zrzeszenia. Duża liczba plantatorów tytoniu w grupie wynika z przepisów prawnych warunkujących uży-

skanie statusu uznania. Do końca marca 2004 roku grupa musiała liczyć przynajmniej 200 członków, produkujących nie mniej niż 1000 ton surowca rocznie. Na tych warunkach zarejestrowano 8 grup.

Z grup utworzonych dla produktów roślinnych najliczniejszą grupę zarejestrowanych stanowili producenci zbóż i nasion oleistych. Spośród nich najliczniejszymi pod względem liczby członków są zrzeszenia i stowarzyszenia (przeciętnie 45 producentów). Impulsem dla procesu podejmowania współpracy producentów powinna stać się zmiana systemu interwencji na rynku zbóż w Polsce. Wprowadzone po integracji z UE zmiany w systemie interwencji zmuszają rolników do poszukiwania zbytu we własnym zakresie lub do przetrzymywania ziarna.

Uznane grupy producentów owoców i warzyw, liczące łącznie 822 członków, stanowią 30,6 proc. analizowanych uznanych grup „roślinnych”. Łącznie 77 grup i organizacji zrzeszało na dzień 1 stycznia 2006 roku ponad 4000 członków, co stanowiło około 0,5 proc. wszystkich producentów owoców i warzyw [Kagan 2006].

Grupy utworzone dla pozostałych roślin skupiają znacznie mniej członków. Wśród nich są 3 grupy utworzone dla szyszek chmielu, które obejmują 10 proc. plantatorów w Polsce. Zdecydowanie mniej członków mają 2 grupy utworzone dla buraków cukrowych i 2 dla ziemniaków (łącznie 37 producentów).

Wśród grup utworzonych dla produktów zwierzęcych dominowały grupy producentów wieprzowiny. Na 28 grup ukierunkowanych na hodowlę trzody chlewnej 10 zostało zarejestrowanych jako zrzeszenia, liczące łącznie 1077 członków, po 7 grup jako spółki i stowarzyszenia, a 4 jako spółdzielnie. Członkowie grup stanowią około 2,5 proc. gospodarstw indywidualnych utrzymujących 50 sztuk i więcej trzody chlewnej. Pomimo więc, że grupy utworzone dla wieprzowiny uzyskiwały wpisy do rejestru głównie pod koniec 2004 roku i w 2005 roku (18 jednostek), brak było przesłanek do stwierdzenia, że proces ten w przyszłości przyjmie powszechny charakter. Niewątpliwie czynnikiem oddziaływającym na podejmowanie współdziałania przez producentów wieprzowiny jest funkcjonowanie wielkoprzemysłowych ferm, a zwłaszcza wzrastające wymagania zakładów przetwórczych dotyczące ilości i jakości surowca. Małe i średnie gospodarstwa mogą pokonywać bariery skali produkcji jedynie przez współdziałanie.

Grupy producenckie cieszą się niewielkim zainteresowaniem wśród drobiarzy, którzy zarejestrowali w 2005 r. tylko 3 grupy, podobnie jak wśród hodowców pozostałych zwierząt. Na podkreślenie zasługuje jedynie rejestracja dwóch grup, z których członkowie jednej zajmują się chowem królików, a drugiej – zwierząt futerkowych. Przy czym interesujące, że w rejestrze podmiotów

wykonywujących zawodową działalność lobbingsową w Polsce znajduje się też Polski Związek Hodowców i Producentów Zwierząt Futerkowych, reprezentujący interesy nielicznych GPR.

W ramach działań lobbystycznych wpływ na politykę rolną (gospodarczą) odgrywają grupy (GPR), ale też organizacje producenckie (OP). Według W. Boguty, [2008, s. 18], pięć polskich organizacji producenckich należało do COPA i COGECA. Współpraca ta jest ważna ze względu na współdziałanie tych organizacji w wypracowaniu stanowisk Komisji Europejskiej w sprawie aktów prawnych. Organizacje te reprezentują też interesy spółdzielni rolniczych w Unii Europejskiej. Wraz z rozszerzaniem się Unii Europejskiej COPA i COGECA umacniają swoją pozycję najsilniejszej grupy nacisku w sektorze rolnym w Europie. Komitety COPA i COGECA przyjęły razem 38 krajowych organizacji i spółdzielni rolniczych z nowych państw członkowskich²⁷.

Uwzględniając sytuację producentów rolnych, istotne staje się inicjowanie współpracy między grupami producenckimi w zakresie wymiany informacji oraz tworzenia struktury, która miałaby charakter również lobbystyczny.

Podsumowanie

Wykorzystując założenia teorii ekonomii normatywnej kształtowania polityki gospodarczej państwa, można potwierdzić uzasadnienie współdziałania rolników, grup producenckich i tworzenia lobbies wokół ich interesów. Warunki do rozwoju tego typu działań występują w organizacjach unijnych i krajowych. Obszarem działań, w którym mogą interweniować grupy i organizacje producentów rolnych, jest przede wszystkim dostosowywanie prawa do potrzeb rynkowych producentów. Dowodem na to jest chociażby dynamika zmian zapisów w ustawie o grupach i ich związkach (Dz.U. z 2000 r. Nr 88, poz. 983 z późn. zm.).

W zakresie rynków rolnych odnotowano zróżnicowany poziom integracji, co świadczy o niejednakowym potencjale „grup interesów” i potencjale lobbystów w poszczególnych województwach i na poszczególnych rynkach. Przewidywać można, że im więcej członków (grup, organizacji producenckich), tym większa siła i możliwości osiągnięcia wspólnych celów i zmiany polityki gospodarczej. Stąd w tym ujęciu należy wyróżnić województwo wielkopolskie oraz rynek zbóż

²⁷ <http://www.copa-cogeca.be/Main.aspx?page=CogecaHistory&lang=pl>.

i nasion roślin oleistych – z największą liczbą zarejestrowanych grup producentów rolnych.

Istotne wydaje się przede wszystkim wsparcie polityczne działań grup i organizacji rolniczych oraz działań lobbystycznych w prawie wspólnotowym. Ważne, że obecnie Unia Europejska przewiduje mechanizmy wsparcia finansowego i legislacyjne warunki dla zainteresowanych tego typu działaniem.

Literatura

- ACOCELLA N. 2002: *Zasady polityki gospodarczej*. PWN, Warszawa.
- ARDANOWSKI K.: *Reforma WPR i jej skutki dla Polski*. [w:] http://www.wir.org.pl/raporty/reforma_wpr.htm; z 15.09.2010 r.
- BERNARD T., SPIELMAN D.J.: *Reaching the rural poor through rural producer organizations? A study of agricultural marketing cooperatives in Ethiopia* International Food Policy Research Institute, P.O. Box 5689, Addis Abeba, Ethiopia, Food Policy, Vol. 34, Issue 1, February 2009.
- BOGUTA W. 2008: *Działalność gospodarcza i lobbystyczna grup producentów rolnych w 15 państwach starej Unii Europejskiej – wnioski dla Polski*. [w:] *Grupy producentów rolnych szansą rozwoju polskiego rolnictwa*. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Rolnictwa i Ochrony Środowiska 17 lipca 2007 r. Wydawnictwo Kancelaria Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa.
- BOJAR W. 2010: *Problemy kooperacji producentów i hodowców bydła oraz trzody chlewnej w Polsce*. Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G, T. 97, z. 4.
- DASZKIEWICZ A. 2008: *Razem na rynek*. [w:] Portal Farmer.pl.
- DZIĘGIELEWSKA M. 2007: *Nowe wyzwania dla grup producenckich*. [w:] Portal Farmer.pl.
- JABŁOŃSKA L., ŚWIĘCKA J. 1998: *Rola organizacji producenckich w świetle regulacji prawnych Unii Europejskiej dotyczących sektora owoców i warzyw*. Wydawnictwo Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, Poznań.
- JASIECKI K.: *Lobbing jako narzędzie biznesu*. [w:] <http://www.cebi.pl/texty/lobbing.doc>.
- JASIECKI K., MOŁĘDA-ZDZIECH M., KURCZEWSKA M. 2006: *Lobbing – sztuka skutecznego wywierania wpływu*. Oficyna Wydawnicza, Kraków.
- KAGAN A. 2006: *W grupie lepiej*. [w:] Portal Farmer.pl.
- KAJA J. 2007: *Polityka gospodarcza. Wstęp do teorii*. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Kto lubi działać w grupie?* [w:] Portal Farmer.pl.
- Komisja uruchamia rejestr lobbystów: pora się zarejestrować!* [w:] <http://wiadomosci.ngo.pl/x/358373>.
- KWAŚNICKI W. 2010: *Subsydiowanie rolnictwa – spojrzenie liberała*. *Więś i Doradztwo*, Nr 1–2(61–62).
- Narodowy Program tworzenia i rozwoju struktur gospodarczych rolników*. [w:] Portal Farmer.pl.

- MAKOWSKI G.: *Czy ustawa o działalności lobbingsowej sprzyja organizacjom pozarządowym?* [w:] <http://wiadomosci.ngo.pl/wiadomosci/131863.html>.
- Lobbing w Unii Europejskiej*. [w:] <http://www.uw.olsztyn.pl/inte/lobbeuro.htm>; z 10.07.2011 r.
- ORTIZ J. 1999: *The role of interest groups in agricultural policy design: Chile 1960–1988*. Journal of International Development, Vol. 11, No 2.
- PAPPII F.U., HENNING CH.H.C.A. 1999: *The organization of influence on the EC's common agricultural policy: A network approach European*. Journal of Political Research, Vol. 36, Issue 2.
- Producenci owoców chętni do tworzenia grup*. [w:] Portal Farmer.pl.
- ROCHE M.M., LE HERON R.B., JOHNSTON T. 1992: *Farmers' interest groups and agricultural policy in New Zealand during the 1980s*. Environment and Planning 24(12).
- SZUMSKI S. (red.) 2007: *Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej*. Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- SZWED D. 2004: *Lobbing rolniczy w Unii Europejskiej*. [w:] <http://www.bwle.most.org.pl>; z 15.09.2011 r.
- Ustawa o działalności lobbingsowej z dnia 7 lipca 2005 r. – Dz.U. z 2005 r. Nr 169, poz. 1414.
- Ustawa o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw – Dz.U. z 2000 r. Nr 88, poz. 983 z późn. zm.

Strony internetowe

- <http://www.bwle.most.org.pl>; z 15.09.2011 r.
- <http://econpapers.repec.org/RePEc:wly:jintdv:v:11:y:1999:i:2:p:241-258>; z 6.07.2011 r.
- <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1475-6765.00470/abstract>; z 30.06.2011 r.
- <http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,80353,5334580.html>; z 2.06.2011 r.
- <http://wiadomosci.ngo.pl/wiadomosci/131863.html>; z 10.07.2011 r.
- <http://wiadomosci.ngo.pl/x/358373>; z 12.07.2011 r.
- <http://www.copa-cogeca.be/Main.aspx?page=CogecaHistory&lang=pl>, z 6.07.2011 r.
- <http://www.farmer.pl/biznes/organizacje/aktualnosci/narodowy-program-tworzenia-i-rozwoju-struktur-gospodarczych-rolnikow,29124,0.html>; z 3.07.2011 r.
- <http://www.farmer.pl/biznes/organizacje/artykuly/nowe-wyzwania-dla-grup-producentow,3786,10.html>; z 3.07.2011 r.
- <http://www.farmer.pl/biznes/organizacje/kto-lubi-dzialac-w-grupie,29276.html>; z 3.07.2011 r.
- <http://www.farmer.pl/biznes/organizacje/producenci-owocow-chetni-do-tworzenia-grup,29289.html>; z 3.07.2011 r.
- <http://www.farmer.pl/biznes/organizacje/razem-na-rynek,7689.html>; z 3.07.2011 r.
- <http://www.farmer.pl/biznes/organizacje/w-grupie-lepiej,967.html>; z 3.07.2011 r.
- http://www.monitoring-legislacyjny.pl/pl/Ustawa_o_lobbingu/81; z 10.07.2011 r.
- <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S030691920800064X>; z 30.06.2011 r.
- <http://www.uw.olsztyn.pl/inte/lobbeuro.htm>; z 10.07.2011 r.
- <http://www4.agr.gc.ca/AAFC-AAC/display-afficher.do?id=1201199357357&lang=eng#a2>; z 30.06.2011 r.
- http://www.wir.org.pl/raporty/reforma_wpr.htm; z 15.09.2010 r.

Aspects of cooperation and lobbying groups and organizations in the context of common agricultural policy changes

Abstract

The article focuses on the possibilities of shaping economic policy (CAP) by groups and farmers' organizations. Review of literature and examples of Polish and foreign influence is confirmed by the occurrence situation of groups, associations, international organizations, the agricultural markets. Views of those representing institutions affecting agriculture (Ministry, Agencies, cooperative associations) confirm that the right is one of the fundamental problems to be solved by social groups and political lobbies centered around them.